

Willy Geursen

Zuidland in leeskring en klas

In Tsjip 2, juni 1991 vraagt Wam de Moor ervaringen met het lezen van *Zuidland*. Zelf geeft hij er de voorkeur aan om dit boek te lezen in de bovenbouw van het vwo of in havo-5. Hoewel ik zelf geen ervaring heb met deze klassen, maar het verhaal *Leviathan* lees met drie leesgroepen variërend van dertig- tot tachtigjarigen(!), durf ik toch te reageren. De didactische invalshoeken blijven mijns inziens hetzelfde, de uitwerking zal per leeftijd variëren. Omdat ik het verhaal *Leviathan* het meest boeiend en beeldend vond, heb ik me beperkt tot dit verhaal uit de bundel *Zuidland*.

1. *Leviathan* in lessen van andere vakgebieden dan Nederlands

Naar mijn mening zijn er vele didactische invalshoeken om dit verhaal aan de orde te stellen en te verwerken. Je zou zelfs kunnen denken aan een soort 'totaalpakket' uitgesmeerd over de verschillende vakken. In het Stedelijk Gymnasium van Haarlem, waar ik om andere dan lesredenen wel eens doorheen loop, staat een grote vitrine waarin soms uitwerkingen van leerlingen te zien zijn op één thema van bijvoorbeeld literatuur. Deze uitwerkingen zijn er op allerlei vakgebieden: tekenen, handvaardigheid, geschiedenis enzovoorts. Ik denk dat in het verhaal *Leviathan* genoeg aanknopingspunten zitten voor een dergelijke aanpak. Ik zal proberen er een aantal aan te geven en vervolgens zet ik voor mijzelf verschillende mogelijkheden op een rijtje voor een behandeling van dit verhaal in de lessen Nederlands.

1.1 Geschiedenis

- Het wereldbeeld van de rederijker en de humanist, die nog met één been in de Middeleeuwen staat. Zie Dousa: deze heeft enerzijds de gedachte dat kennis van zaken alles beheersbaar maakt, anderzijds maakt het verkeren onder de letteren hem onzeker en denkt hij dat zijn leven een misverstand is. De Admiraal leeft nog onder de angst voor vergelding uit de Middeleeuwen. Is het plaatsen van een heilige in een hondekar niet ook een typisch vormkenmerk van de net voorbij Middeleeuwen?
- Behandeling van Janus Dousa als curator van de Leidse Hogeschool in 1574.

1.2 Godsdienst

Kerkgeschiedenis: Reformatie en Beeldenstorm. Verwijzingen naar bijbelse verhalen:

- a. 'Zo gingen zij voort: beklemd en in zichzelf gekeerden daardoor zagen ze de vreemdeling pas toen hij vlakbij was. Hij leek op een monnik, maar dan van een onbekende orde. Om zijn schouders hing een grauwe deken die om zijn middel was vastgesnoerd met een rafelkig meertouw. Zijn hoofd was kaal; de kale kop was hard en glad als koper. Hij sprak niet en ook keek hij hen niet aan. Hij wees naar de zee. En toen pas zagen ze wat ze allang hadden niet aan. Hij wees naar de zee. En toen pas zagen ze wat ze allang hadden niet aan.'

den kunnen zien omdat het daar de hele tijd geweest was. Op het strand lag verschrikkelijk groot en levend de Leviathan'. (blz.18 en 31).

Dit citaat, dat nog aangevuld zou kunnen worden met andere citaten verwijst mijns inziens naar Johannes de Doper (Matth. 3:4). Ook krijgen we hier al een verwijzing naar de andere Johannes, de Johannes uit de Openbaringen, die in zijn visioenen ook over een beest spreekt. Op blz.37 citeert Thomése letterlijk Openbaring 13: 'Hier is de wijsheid: die het verstand heeft rekene het getal van het beest!' En op blz. 38 komen we het getal te weten: 666. Omdat 'De Openbaringen van Johannes' een zeer moeilijk bijbels verhaal is, maar wel heel beeldend, zoals bijna alle bijbelse verhalen zou ik hierbij het prachtige lees-prentenboek van Karel Eykman en Bert Bouman gebruiken: het verhaal van Johannes en wat hij zag in zijn dromen.

N.B. Eerdere verwijzingen naar Leviathan vinden we al in Jes. 27:1 en in Job 40:20 (oude vertaling).

b. Hij (=de Admiraal) zou de vissers weer leiden, en zij zouden menen dat ze ergens heen gingen, omdat ze hem volgden- zoals ze allen de Heer volgden en niet wisten dat hij vertoemd was en de waarheid van de wereld had weggenomen en alleen de hoop had achtergelaten'. (blz.17).

Ik zie hier een verwijzing naar Christus en zijn discipelen, die immers vissers zijn. Verderop in het verhaal wordt trouwens gesproken over de Admiraal als leidsman. Opvallend is overigens dat er gesproken wordt over een aantal vissers, terwijl die verder steeds groepjes van drie zijn: drie jagers, drie Leidse vrienden, drie verschijningen, drie groepjes die proberen het onbegrijpelijke in hun greep te krijgen:

- Dousa probeert het beest te pakken te krijgen met een omschrijving van een beest.

- De schout denkt dat het beest beheersbaar is mits het te vangen is in regels.

- De drie Leidse vrienden denken dat het beest afdoende verklaard is dankzij hun berekeningen.

c. Wellicht ligt er ook een verwijzing naar de geschiedenis van Jonas en de walvis. Jonas die het kwaad moet aanzeggen als een voorloper van Johannes de Doper.

1.3 Muziek

Wanneer na de storm de doden begraven worden, zingt een mannenkoor een Dies irae (blz.26). Te denken valt aan het luisteren naar het Dies irae uit het *War Requiem* van Benjamin Britten, dat voor het eerst is uitgevoerd bij de heringebruikneming van de herbouwde kathedraal van Coventry. De dichter van dit Requiem, Wilfred Owen zegt: 'all a poet can do today is warn'. Lijkt dit niet op het wijzen naar de zee door de heilige met de hondekar?

2. Creatieve verwerking

Zowel in de school als binnen een actieve leeskring kan ik mij een produktief-creatieve verwerking voorstellen aan de hand van de volgende opdrachten.

2.1 Een hoorspel

Maak een hoorspel van het verhaal met gebruikmaking van gegevens uit het verhaal die hoorbaar te maken zijn zoals bijvoorbeeld: dialogen van hoofdfiguren

- honden van de jagers - slepen van de zak met de kop - windstoten - beukende golven - hoefgeklepper van paarden - schout en Leidenaren - Dies irae - schelden van opgesloten gelovigen - bungelende skeletten tegen galg - stilte aan het strand voordat de drie Leidenaren de onbeweeglijkheid verbreken - het prevelen van het getal 666 - schuldig verklaren van heilige - geluid van de uittocht van angstige mensen - slepen van het lijk van de Admiraal en het vooruitlopen en uit het gehoor lopen van Bultje waarmee het verhaal eindigt.

2.2 Een scenario

Als je een filmscript mocht maken:

- Wie zou je als hoofdpersoon kiezen? De Admiraal? Dousa? Of misschien wel het Beest met de heilige? Verklaar waarom.
- Welke geluiden zou je erbij gebruiken?
- In welke tijd zou je de film laten spelen?
- Hoe liet je de film beginnen en eindigen?
- Wat zou voor jou het centrale moment zijn?

3. Behandeling van *Leviathan* in de lessen Nederlands

Nadat ik het verhaal, verspreid over een aantal lessen, had voorgelezen of had laten voorlezen, zou ik een keus maken uit de volgende mogelijkheden:

1. Het verhaal gebruiken als illustratie bij een les over het verschil tussen literatuur en lectuur. Omdat *Leviathan* op tal van niveaus te lezen is en het altijd weer boeiend is, zou ik de leerlingen willen leren zien dat literatuur meer is dan lectuur.

2. Het verhaal gebruiken als illustratie bij de vraag of wat geschreven is ook 'waar' moet zijn. Dit naar aanleiding van de kritiek van enkele docenten Geschiedenis op de boeken van Thea Beckman. Zij verwijten haar historiciteit ondergeschikt te maken aan thematiek. (zie Trouwbijlage Kinderboekenweek 1991).

3. Het verhaal gebruiken als illustratie bij een les over het vertelperspectief. Gaan we weer terug naar de auctoriale roman?

Opdracht voor de leerlingen: Verzin kopjes bij elk hoofdstuk, zoals in de vroegere historische roman.

4. Het verhaal gaan gebruiken als illustratie bij het begrip 'tijd' in een roman.

5. Het verhaal gebruiken als illustratie bij een les over stijl van een verhaal. *Leviathan* heeft voor een verhaal uit 1991 een zeer bijzondere stijl. Leg het naast de moderne versie van de eerdergenoemde Openbaring van Johannes van Eykman en Bouman en vraag de leerlingen: Beide schrijvers willen onder andere twijfel en angst voor het beest weergeven. Ze gebruiken allebei een heel andere stijl. Welke vind je mooier en welke beter?

6. Het verhaal gebruiken als illustratie bij het vinden van een motief in een verhaal. Met als opdracht voor de leerlingen: Zoek verwijzingen in het verhaal naar het motief 'dood'. Vanaf de tweede regel van het verhaal: Het was om hen heen 'als de dood zo stil geworden' tot aan de laatste regel van het verhaal waarin de dode vader van Bultje door de duinen wordt gesleept.

Of deze opdracht voor de leerlingen: Zoek alle keren op waar de schrijver zegt dat een weg ergens of nergens naar toe leidt. Zo zou men samen met de leerlingen op een thema van het boek kunnen komen, namelijk vergeefsheid. De insider her-

kent deze techniek natuurlijk uit de structuralistische verhaalanalyse die Mieke Bal reeds in 1977 publiceerde in *Forum der Letteren*.

Waar het mij om blijft gaan is, dat een tekst als *Leviathan* de aandacht krijgt die hij verdient. Die aandacht was er in het stuk van Wam de Moor. Het hier geschrevene gelde als een aanvulling daarop.

